

ПРАВИЛО ЗАБОРОНИ ПОВОРОТУ ДО ГІРШОГО У КАСАЦІЙНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

АХМАЧ ГАННА МИХАЙЛІВНА,
к.ю.н., доцент,
асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
ім. Я.Мудрого (м.Харків)

Вибір європейського вектору розвитку українського національного законодавства, зокрема цивільного процесуального судочинства, визначив новий порядок перегляду судових рішень у касаційному порядку, який відображає процес адаптації українського законодавства до міжнародних європейських стандартів.

У класичному розумінні інститут касації притаманний правовим системам континентального права. Оскільки норми права у таких правових системах виступають як домінуючі джерела, на практиці виникають окремі труднощі при їх застосуванні (стосовно їх правильного та однакового тлумачення). Зазначені труднощі потрібно вчасно подолати з метою усунення перешкод щодо стабільного розвитку права та збалансованого функціонування правової системи [1, с. 227].

Метою дослідження є аналіз проблемних питань касаційного провадження, які пов'язані з межами розгляду справи судом касаційної інстанції; з'ясування особливостей використання правила повороту до гіршого, якщо під час розгляду справи судом касаційної інстанції буде виявлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Стосовно меж розгляду цивільних справ судом касаційної інстанції Рада Європи зазначила власну позицію у Рекомендації Комітету міністрів від 07.02.1995 № R (95) щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних та господарських справах [2]. Відповідно з Рекомендаціями суд першої інстанції вирішує спір на підставі доказів та встановлених фактів. Судом другої інстанції здійснюється контроль діяльності суду першої інстанції з питань права та факту. Однакове тлумачення закону повинен забезпечувати суд третьої інстанції, який розглядає тільки справи, що були розглянуті судами першої та другої інстанції. Звернення до суду третьої інстанції повинне мати виключний характер [3, с. 149].

Право на касаційне оскарження судового рішення є однією з гарантій справедливого судового захисту прав та свобод людини. Перегляд судових рішень у касаційній інстанції є останнім етапом судочинства України, спрямованим на перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, які набрали законної сили. Тому здійснення ефективності судового захисту на цієї стадії цивільного процесу, як останнього гаранта реалізації порушених, невизнаних або оспорюваних прав людини, має особливе значення.

У дослідженнях науковців цивільного процесуального права існує думка, що положення сторони, яка оскаржує рішення суду першої інстанції, не повинно погіршуватись у порівнянні з тим, що вона здобула в суді першої інстанції. Правило заборони повороту до гіршого відомо з часів римського права (*non reformatio in peius*), що означає недопустимість погіршення положення сторони, яка оскаржує рішення або вирок суду першої інстанції. Тобто, положення сторони, яка оскаржує судовий акт, не повинне погіршуватися в порівнянні з тим, чого вона добила у суді першої інстанції. Дане правило у кримінальному процесі розглядається як принцип, одна з гарантій права на оскарження, оскільки загроза погіршити своє положення в результаті оскарження вироку могла б вимусити цих осіб відмовитися від звернення до суду другої інстанції, навіть якщо постановленим вирокі їх права і законні інтереси порушені. У цивільному процесі багатьох європейських держав традиційно застосовується правило заборони повороту до гіршого; зазначене правило закріплено законодавчо або впливає з положень про диспозитивність цивільного процесу, законну силу судового рішення, праві на доступ до суду, праві на справедливий судовий розгляд, гарантіях особи, яка подає скаргу до суду вищестоящої інстанції [4, с. 42].

Стаття 335 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) встановлює певні межі розгляду справи судом касаційної інстанції. Так, суд касаційної інстанції перевіряє тільки правильність застосування норм матеріального чи процесуального права судом першої або апеляційної інстанції; обставини, які не були встановлені в судовому рішенні чи відкинуті ним, у касаційному порядку не можуть встановлюватися або (та) вважатися доведеними. Перевірка в касаційному порядку здійснюється в межах касаційної скарги та в межах позовних вимог, які були заявлені в суді першої інстанції. Однак суд має право розглядати справу поза межами доводів касаційної скарги за умови виявлення неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права; характер порушень повинен бути таким, що тягне за собою обов'язкове скасування рішення.

Цивільне процесуальне законодавство потребує відповідних уточнень, оскільки вихід за межі доводів касаційної скарги може викликати погіршення процесуального становища особи, яка подала касаційну скаргу.

На нашу думку, зазначене проблемне питання може бути вирішено шляхом внесення відповідних змін до ЦПК, а саме уточнення підстав, за якими суд касаційної інстанції має право вийти за межі доводів касаційної скарги з дотриманням вимог правила заборони повороту до гіршого у касаційному провадженні.

Так, на законодавчому рівні потрібно зазначити, що у випадку погіршення становища особи, яка подала касаційну скаргу, суд касаційної інстанції не обмежений доводами касаційної скарги тільки у випадках, якщо з цих підстав касаційну скаргу подала інша сторона чи її представник або в її інтересах особа, якої за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

При розгляді і вирішенні цивільних справ судам дуже важливо в повній мірі реалізувати його демократичний потенціал, прийняти всі необхідні заходи для правильного і своєчасного розгляду цивільних справ, забезпечити суб'єктам процесу право на справедливий судовий розгляд і захист їх прав, свобод та законних інтересів. Доступ до правосуддя здійснюється шляхом точного, послідовного і неухильного дотримання процесуальної форми.

Підводячи підсумки вищевикладеного, запропоновано статтю 335 ЦПК України доповнити частиною четвертою наступного змісту:

«4. Суд касаційної інстанції розглядає справу за правилами, встановленими частиною третьою статті 335 у випадках, якщо це погіршує становище особи, яка подала касаційну скаргу, лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подала інша сторона чи її представник, або в її інтересах особа, якої за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб».

Список використаних джерел:

1. Резникова М.О. Процесуальний порядок реалізації права на касаційне оскарження / М.О. Резникова // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2012. – Спецвипуск. – С. 226-231.
2. Рекомендації Комітета міністрів від 07.02.1995 № R (95). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Заяц Н.Я. Принцип «res judicata» в українському процесуальному законодавстві / Н.Я. Заяц // Современное право. – № 4. – 2012. – С.147-150.

4. Борисова Е.А. Правило о запрете поворота к худшему в гражданском процессе / Е.А.Борисова // Рос. Юстиция. – 2007. – № 1. – С. 42-44.